

УДК 371

DOI 10.32755/sjeducation.2020.02.130

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Шендерук Олена Борисівна, кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов,

Академія Державної пенітенціарної служби

(14000, Україна, м. Чернігів, вул. Гонча, 34,

e-mail: shenderuk1@ukr.net)

ORCID: 0000-0003-4147-327X

На сьогодні проблема інформальної освіти є актуальною, оскільки офіційно зазначене поняття було введено в обіг Законом України «Про освіту» від 05. 09. 2017 № 2145- VIII та у зв'язку з цим певний час інформальна освіта та інформальне навчання некоректно трактувались і, відповідно, не завжди вчасно та влучно застосовувались. Питанню інформальної освіти присвятили свої роботи І. Жукевич, В. Ісаєнко, Л. Ніколенко, Н. Павлик, Р. Преснер, О. Самойленко, Л. Сігаєва, С. Яблокова та багато інших дослідників.

Термін «інформальна освіта» походить від англійського словосполучення «informal education» та є формою освіти, що є цілеспрямованою або ретельно спланованою, але не інституціоналізованою. Інформальна освіта є найінноваційнішою та повсякденною одночасно. Вона охоплює побутове, дозвіллеве навчання та самоосвіту. Пріоритетними тенденціями інформальної освіти є саморозвиток та самореалізація учасників цього процесу, а також неусвідомлене отримання знань. Було визначено принципи інформальної освіти. Серед них: принцип добровільності, особистісного орієнтування, системності, суспільної спрямованості, ініціативності та самодіяльності. До основних тенденцій нами віднесено неорганізованість, високу мотивацію студентів, спонтанність, відсутність чіткого плану, тиску навчання, визначеного часу, можливість кожного бути вчителем. Інформальна освіта реалізується за рахунок власної активності в навколишньому культурно-освітньому середовищі. При цьому людина перетворює освітні потенціали суспільства в дієві чинники свого розвитку. Така освіта може здійснюватися шляхом цілеспрямованого спілкування, читання, перегляду телепередач, відвідування установ культури, подорожей тощо. Цей тип освіти можна розглядати як одну з її підсистем, яка є близькою до самонавчання та спрямованою на створення потрібних здобувачу ресурсів. Актуальність теми полягає в недостатній теоретичній розробленості та неточному розумінні сутності інформальної освіти.

Ключові слова: *інформальна освіта, інформальне навчання, саморозвиток, інноваційна освіта.*

FEATURES OF INFORMAL EDUCATION DEVELOPMENT IN UKRAINE

Shenderuk Olena, PhD in Pedagogy, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Foreign Languages,
Academy of the State Penitentiary Service
(14000, Ukraine, Chernihiv, Honcha st., 34,
e-mail: shenderuk1@ukr.net)
ORCID: 0000-0003-4147-327X

The problem of informal education is currently relevant, as the concept was officially introduced by the Law of Ukraine «On Education» of 05.09.2017 № 2145-VIII and in this regard, for some time informal education and informal learning were incorrectly interpreted and, accordingly, were not always applied in time and accurately. Such scientists as I. Zhukevych, V. Isaenko, L. Nikolenko, N. Pavlyk, R. Presner, O. Samoilenko, L. Sigaeva, S. Yablokova and others devoted their works to the issue of informal education.

The term «informal education» comes from English and means such form of education that is purposeful and carefully planned, but not institutionalized. Informal education is the most innovative and everyday simultaneously. It covers home, leisure and self-education. Priority trends of informal education are self-development and self-realization of participants in this process, as well as unconscious acquisition of knowledge. The principles of informal education have been defined. Among them: the principle of voluntariness, personal orientation, systematization, social orientation, and initiative and amateurs activities. The main trends we have defined are disorganization, high motivation of students, spontaneity, lack of a clear plan, the pressure of learning and a certain time; the ability of everyone to be a teacher. Informal education is put into practice due to its own activity in cultural and educational environment. And a person transfers social educational potential into effectual factors of his development. Such education can implement through goal-seeking communication, reading, aching TV programs, attending cultural places of interest, travelling, etc. This type of education can be analyzed as one of its minisystem that is close to self education and is aimed at creating necessary resources for a candidate. The importance of this issue is insufficient development and inaccurate understanding of informal education.

Key words: *informal education, informal learning, self-development, innovative education.*

Постановка проблеми. Якісна освіта вимагає постійного саморозвитку. В такому контексті почесне місце, на нашу думку, посідає інформальна освіта. Досвід розвинутих країн, таких як Велика Британія, Австралія, доводить, що знання, вміння та навички, отримані під час інформального навчання, є частиною формальної освіти, а певні компетенції навіть прописані в кредитних модулях. Інформальна освіта є освітою впродовж усього

життя, що надає людині можливість отримувати різні компетентності, забезпечує її інструментарієм для розуміння світових подій, вчить її одночасно працювати та здійснювати зміни в навколишньому середовищі та жити по-сучасному. Зазначений тип освіти дає можливість відшукати ідентичність, пов'язану з віком, культурою та професійною діяльністю.

На сьогодні питання інформальної освіти є пріоритетним, але, на жаль, навчальний процес дуже часто залишається на стадії переходу до інновацій. Тому до офіційного ухвалення Закону «Про освіту» навіть не існувало нормативного визначення поняття «інформальна освіта». Отже, актуальність статті полягає в недостатній теоретичній розробленості та неточному розумінні сутності інформальної освіти як педагогічними працівниками, так і студентами, що в свою чергу, призводить до некоректного застосування цього виду освіти та навчання.

Мета статті – з'ясувати сутність поняття «інформальна освіта» для ефективного його впровадження.

Виклад основного матеріалу. Проблема інформальної освіти є предметом дослідження багатьох науковців, а саме: І. Жукевича, В. Ісаєнко, Л. Ніколенко, Н. Павлик, Р. Преснер, О. Самойленко, Л. Сігаєва, С. Яблокова та феномен «інформальна освіта» є настільки складним, що дати одне визначення, яке б охарактеризувало б всю його багатогранність, досить складно.

Законом України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII інформальна освіта визначається як така, що передбачає самоорганізоване здобуття особою певних компетентностей, зокрема під час повсякденної діяльності, пов'язаної з професійною, громадською або іншою діяльністю, родиною чи дозвіллям, та означає законодавче врегулювання прав людини на самоосвіту, визнаючи самоосвіту ваговою складовою системи освіти [1].

Термін «інформальна освіта» походить від англійського словосполучення *Informal education* та вважається формою освіти, що є цілеспрямованою або ретельно спланованою, але не інституціоналізованою, тобто менш організованою та структурованою, ніж формальна або неформальна освіта. До інформальної освіти можна віднести навчальну діяльність у родині, на робочому місці, за місцем проживання та в повсякденному житті, її спрямованість визначається самостійно, родиною або соціумом [2].

Категорія «інформальна освіта» в різних контекстах може бути і системою, і процесом, і результатом діяльності.

В англійській термінології щодо інформальної освіти вживається переважно термін «informal learning» та стосується він осіб, що здобувають освіту, і зокрема, результатів їх навчання.

В англійській мові терміни «learn», «learning» використовують лише для відображення діяльності здобувачів освіти та не використовують, коли йдеться про активність викладача. Наведене у Глосарії визначення «learning» суттєво відрізняється від поняття «навчання» в українській педагогічній літературі. Зокрема, С. Гончаренко пише, що навчання – це «цілеспрямований процес передачі і засвоєння знань, умінь, навичок і способів пізнавальної діяльності людини. Навчання є двостороннім процесом: діяльність учня – учіння, і діяльність вчителя – викладання» [3].

На наш погляд, говорячи про інформальну освіту, варто вживати термін «освіта», а не «навчання», оскільки другий не відповідає «навчанню», англійському «learning». Крім того, як синонім інформальної освіти в законопроекті вживається термін самоосвіта, який, звичайно, є вужчим.

Ще одним доводом є близькість наведеного вище визначення освіти з Енциклопедії освіти до розуміння «learning» в глосарії ЮНЕСКО і, зокрема, в терміні «informal learning». Цей термін вжито в законопроекті в контексті визначення основних форм освіти. А це означає не тільки та не стільки дії педагога (яких тут може не бути взагалі) та здобувача освіти (які не потребують законодавчого регулювання), скільки створення потрібних здобувачу ресурсів, можливостей для проходження на добровільній основі оцінювання результатів навчання, а також інших складових інформальної освіти як однієї з підсистем системи освіти.

Країни ЄС та ОЕСР, а також такі міжнародні організації як ЮНЕСКО приділяють велику увагу питанню інформальної освіти. Зокрема, вони розглядають визнання результатів неформальної та інформальної освіти як важливу складову стратегії створення та ідентифікації людського капіталу, забезпечення потреб ринку праці в умовах демографічного спаду та швидких змін [4].

Сьогодні на сайті законодавства Європейського Союзу є багато документів, які певною мірою стосуються інформальної освіти. Перший з них був ухвалений майже 30 років тому [4]. У документі міститься прозив до урядів країн, що розвиваються, реалізувати програми, які б сприяли забезпеченню рівних можливостей в освіті та професійній підготовці для жінок, у тому числі через інформальну освіту. Резолюція призначення формальної та інформальної освіти в рамках європейської молодіжної сфери підкреслює важливість цих видів освіти для досягнення нових стратегічних цілей, пов'язаних із зміцненням зайнятості, економічними реформами та соціальною єдністю, як невід'ємними складовими економіки, що базується на знаннях [4].

Рекомендації Ради ЄС з оцінювання неформальної та інформальної освіти констатують, що оцінювання результатів навчання, а саме знань, навичок та компетентностей, здобутих через неформальну та інформальну освіту, відіграє важливу роль у розширенні можливостей працевлаштування та мобільності, у підвищенні мотивації до безперервного навчання, особливо для низькокваліфікованих осіб та представників неблагополучних у соціально-економічному відношенні груп населення [4]. Резолюція також визнає важливість та необхідність неформальної та інформальної освіти та адекватного оцінювання відповідних результатів навчання в контексті вирішення проблем, пов'язаних з безробіттям серед молоді та старінням населення. На підставі цього документа було розроблено Європейські директиви з оцінювання неформальної та інформальної освіти.

На думку дослідника В. Бахрушина, інформальна освіта – це форми здобуття освіти, що є навмисними або свідомими, але не інституціалізованими. Вони менш організовані та структуровані [5].

Якщо неформальна освіта є позбавленою формалізму, творча, нешаблонна, то інформальна є неформальною, неофіційною, як вважає О. Биковська [6].

На думку Т. Губанова, інформальна освіта як навчання – спеціально організований, керований процес цілеспрямованої передачі соціального досвіду з акцентом на самостійності навчання в контексті інформальної освіти; причому не стільки на

отриманні певної суми нових знань, скільки на вдосконаленні знань, уже здобутих [7; с. 58].

Дослідник І. Зайченко визначає процес навчання як «сукупність послідовних і взаємопов'язаних дій учителя і учнів, спрямованих на забезпечення свідомого і міцного засвоєння системи наукових знань, умінь і навичок, формування вміння використовувати їх у житті, на розвиток самостійності мислення, спостережливості та інших пізнавальних здібностей учнів, оволодіння елементами культури розумової праці і формування основ світогляду» [8].

Інформальне навчання – це навчання, що є результатом щоденної діяльності, пов'язаної з роботою, сім'єю чи дозвіллям. Воно не має організованого чи структурованого характеру щодо цілей, тривалості навчання чи підтримки. Це вміння та навички, здобуті через життєвий чи трудовий досвід.

Особливе місце в сучасній інформальній освіті посідає система засобів масової комунікації (телебачення, інтернет, музика тощо).

Специфічною рисою інформальної освіти є те, що вона спонукає людину до пошуку особистої самоідентичності, її самоусвідомлення як суб'єкта культури та носія культурних традицій, ототожненням з видатними досягненнями національної культури.

Інформальним навчанням вважається навчальна діяльність дослідницького типу (реферування джерел з елементами дослідницької діяльності, курсова, магістерська роботи); самостійна робота (індивідуальна, групова, колективна під керівництвом викладача, повністю самостійна).

Інформальна освіта реалізується за рахунок власної активності в навколишньому культурно-освітньому середовищі. При цьому людина перетворює освітні потенціали суспільства в дієві чинники свого розвитку. Вона може здійснюватися шляхом цілеспрямованого спілкування, читання, перегляду телепередач, відвідування установ культури, подорожей тощо. Навчання через відвідування культурних видовищних установ, самонавчання також належать до інформальної освіти. Перелічені вище види навчання взаємопов'язані та в чистому вигляді практично не існують.

Як і неформальна освіта, інформальна не обмежується часовими рамками, має несистематичний характер, не має вікових, професійних чи інтелектуальних обмежень щодо учасників та її результати можуть зараховуватись у формальній освіті в порядку, який регулюється чинним законодавством [11].

Інформальну освіту ще називають соціально-побутовою чи спонтанною. Вона означає таку форму навчання, яка супроводжує повсякденне життя, реалізується за рахунок власної активності індивідів в навколишньому культурно-освітньому середовищі [12].

З одного боку, цей вид освіти вважається найінноваційнішим, а, з іншого, повсякденним. Таку освіту ще називають «університетами життя», оскільки, навчаючись за таких умов, ті, хто навчаються, навіть не усвідомлюють того, чому вони навчаються. Цей тип освіти охоплює побутове, дозвіллене навчання та самоосвіту.

Таким чином, можна говорити про інформальну освіту як про одну з підсистем освіти, яка є близькою до самонавчання, є спрямованою на створення потрібних здобувачу ресурсів, здійснюється шляхом цілеспрямованого спілкування, читання, перегляду телепередач, відвідування установ культури, подорожей та є не інституціоналізованою.

До особливостей інформальної освіти в Україні ми можемо віднести такі: неорганізованість; спонтанність; висока мотивація до навчання та пізнання її учасників; відсутність чіткого плану; викладач виступає особою, яка має більше досвіду, ніж студент; світ студента – це світ навчального закладу; відсутність тиску навчання; відсутність чітких часових рамок; кожен може бути вчителем.

Сучасна інформальна освіта має призвести до формування освіченого, гармонійно розвиненого студентства, здатного постійно оновлювати наукові знання, бути мобільними та швидко адаптуватися до змін у соціокультурній сфері. Вона покликана підготувати професіоналів з інноваційним мисленням шляхом накопичення нових знань у формі інновацій.

Така освіта має стати системою, здатною відповідати викликам соціального розвитку, інноваційному середовищу, де май-

бутні фахівці можуть самостійно здобувати навички та вміння, необхідні впродовж життя та застосовувати знання на практиці.

Аналіз літератури з цього питання дозволяє нам виділити такі принципи інформальної освіти:

1. Принцип добровільності, якій полягає у виборі курсантами різних форм роботи для реалізації їх інтересів та захопленя.

2. Принцип особистісного орієнтування, який передбачає врахування індивідуальних особливостей курсантів.

3. Принцип системності, що полягає у взаємозв'язку різних форм, методів та видів навчально-виховної роботи.

4. Суспільна спрямованість, яка вимагає відображеність досягнень сучасної науки, культури та техніки.

5. Принцип ініціативності та самодіяльності [2].

Висновки. Феномен «інформальна освіта» є складним та багатогранним. У результаті дослідження було здійснено визначення поняття «інформальна освіта». Під нею ми розуміємо найінноваційніший тип освіти, який охоплює побутове, дозвілєве навчання, саморозвиток та самоосвіту. Пріоритетними тенденціями інформальної освіти є саморозвиток та самореалізація учасників цього процесу, а також неусвідомлене отримання знань. Зазначені особливості є головною метою розвитку особистості, оскільки являють собою найбільш повну реалізацію здібностей та можливостей індивідуума.

Серед принципів інформальної освіти: принцип добровільності, особистісного орієнтування, системності, суспільної спрямованості, ініціативності та самодіяльності.

Список використаних джерел

1. Проект Закону України про внесення змін до деяких законів України (щодо визнання неформальної освіти) № 2121 від 12.02.2015. Дата оновлення: 12.12.2019. URL: <http://search.ligazakon.ua> > l_doc2.nsf > link1/(дата звернення: 06.01.2020).

2. Ніколенко Л. Неформальна та інформальна освіта у самоосвітній діяльності педагога. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/706399/1/%D0%9D%D0%B8%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE%20%D0%9B.%D0%A2pdf> (дата звернення: 14.09. 2020).

3. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1997. 375 с.

4. Resolution of the Council and of the Representatives of the Governments of the Member States, meeting within the Council, on the recognition of the value of non-formal and informal learning within the European youth field. *Official Journal of the European Union*. URL: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:42015Y1215\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:42015Y1215(01)&from=EN) (дата звернення: 13.09. 2020).

5. Бахрушин В. Неформальна та інформальна освіта: навіщо вони нам потрібні? URL: <http://education-ua.org/ua/articles/872-neformalna> (дата звернення: 13.09. 2020).

6. Биковська О. Неформальне навчання чи неформальна освіта: введення нових термінів чи «підміна» понять. URL: <http://education-ua.org/ru/articles/872-neformalna-ta-informalna-osvita-navishcho-voni-pam-potribni> (дата звернення: 13.09. 2020).

7. Губанова Т. Інформальна освіта як різновид освіти за законодавством України. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2019. № 5. С. 56–59.

8. Зайченко І. Педагогіка. Тема 8. Процес навчання як цілісна система. URL: <https://subj.ukr-lit.com/pedagogika-zajchenko-i-b-tema-8-proces-navchannya-uk-cilisna-sistema/> (дата звернення: 13.09. 2020).

9. Самойленко О. А. Інформальна освіта у системі особистісного та професійного розвитку дорослого. *Вісник Житомирського університету ім. Івана Франка*. Житомир. 2019. № 1 (157). С. 188–194.

10. Тимошенко З. І., Тимошенко О. І. Болонський процес в дії: словник-довідник основ, термінів і понять з орг. навч. процесу у вищ. навч. закл. Київ: Європ. ун-т, 2007. 57 с.

References

1. Draft Law of Ukraine on Amendments to Certain Laws of Ukraine (Considering non-formal education) by Krulko, I. I. and others, № 2121 dated 12.02.2015, available at: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/.

2. Nikolenko, L. Non-formal and informal education in educational activity of a teacher, available at: <http://lib.iitta.gov.ua/706399/1/%D0%9D%D0%B8%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE%20%D0%9B.%D0%A2pdf> (accessed 14.09. 2020).

3. Honcharenko, S. U. (1997), *Ukrainian pedagogical dictionary*, Lubid, Kyiv.

4. Resolution of the Council and of the Representatives of the Governments of the Member States, meeting within the Council, on the recognition of the value of non-formal and informal learning within the European youth field, *Official Journal of the European Union*, available at:

[https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:42015Y1215\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:42015Y1215(01)&from=EN) (accessed 13.09. 2020).

5. Bakhrushyn, V. Non-formal and informal education: why do we need them? Available at: <http://education-ua.org/ua/articles/872-neformalna> (accessed 13.09. 2020).

6. Bykovska, O. Non-formal learning or non-formal education: introduction of new terms or “substitution” of concepts, available at: <http://education-ua.org/ru/articles/872-neformalna-ta-informalna-osvita-navishcho-voni-nam-potribni> (accessed 13.09. 2020).

7. Hubanova, T. (2019), "Informal education as a type of education according to the legislation of Ukraine", *Actual problems of domestic jurisprudence*, № 5, pp. 56–59.

8. Zaichenko, I. Pedagogics, Theme 8: The learning process as a holistic system, available at: <https://subj.ukr-lit.com/pedagogika-zajchenko-i-b-tema-8-proces-navchannya-yak-cilisna-sistema/> (accessed 13.09. 2020).

9. Samoilenko, O. A. (2019), "Informal education in the system of personal and professional development of an adult", *Bulletin of Zhytomyr University of Ivan Franko*, № 1(157), Zhytomyr, pp. 188–194.

10. Tymoshenko, Z. I. and Tymoshenko, O. I. (2007), *Bologna process in action: a dictionary-reference book of basics, terms and concepts from organizing educational process in higher educational institutions*, European University, Kyiv.